

színház-történet

GYÖRGY ESZTER

A Rondella évfordulója

Ha állna még az épület, bizonyára fényes ünnepséget rendeznének Pest város első színháza megnyitásának kétszáz éves évfordulójára. A Rondella azonban már rég nem létezik, így a krónikásnak marad, hogy felidézze emlékét.

A Rondellát, Pest Duna-parti védőfalának megmaradt kör alakú bástyáját – innen a neve is – a város legrégebbi erődítményeként tartották számon. A római alapokon álló, de a középkorban átalakított torony helyét – az egymásnak sokszor ellentmondó ábrázolások alapján – a mai Régiposta és Apáczai Csere János utcák torkolatában határozzuk meg. (Erre utal napjainkban az ott elhelyezett emléktábla.) Az erődítmény a török korban elvesztette korábbi védelmi szerepét, s kihasználatlanul állt, majd később katonai raktárnak használták. Pest színészetének történetébe 1773-ban lépett be, amikor Berner Felix német színigazgató kéréssel fordult a városi tanácshoz, és előadta a Rondella színházzá való átalakításának

gondolatát. Szerinte ezzel nemcsak a Pestet felkereső vándortársulatok játszóhelygondja oldódna meg, hanem jövedelmező üzlet is rejlik a vállalkozásban. Az átalakításba befektetett összeg rövid időn belül bőven megtérülne. Az ötlet megtetszett a városi tanácsnak, talán elsősorban anyagi megfontolásból, s csak azután művészekből. Berner az első, aki a színházra mint jövedelemforrásra ráirányítja a város figyelmét. Eddig ugyanis, ha a különböző mutatványosok, vándorkomédiások előadásokat tartottak alkalmi színpadjaikon vagy a fabodékban, azért tőlük a város pénzt nem szedett. Míg most, ha a javasolt állandó színházat viszonylag kis költséggel megépítenék, új, állandó s várhatóan egyre növekvő jövedelemforráshoz jutnának. Így a városi magistrátus továbbította is a kérést a Helytartó Tanácshoz, amely pártolólággal kezelte az ügyet, s még a kérelem keltének évében, azaz 1773. október 19-i leiratában értesítette a várost a jóváhagyásról. Léhner Tóbiás vállalkozó vezetése alatt oly jól haladtak a munkálatok, hogy nem egészen egy év múlva, 1774. augusztus 14-én Pauersbach *Die indische Witwe* (Az indián özvegy) című darabjával meg is nyitották a színházat. Pest túlnyomórészt német ajkú lakosságának igényeihez híven természetesen német társulatok váltogatták egymást benne.

Elsőnek a javaslattevő Berner mutatkozott be, aki gyermektársulatával minden bizonnyal a korban szokásos extemporált, azaz rögtönzött darabokat, pantomimokat és baletteket adott elő. Magyar színészek megjelenésére a Rondellában még jó másfél évtizedet kellett várni.

A város eme első hivatásos színház-épülete 18 páhollyal, 49 zártszékkel, valamint földszinti és másodemeleti karzattal ötszáz nézőt tudott befogadni. Nézőteréről, az ott uralkodó állapotokról gr. Hofmanssegg 1793-ban útibeszámolójában így ír: „A színház kicsiny, sötét és alkalmatlan. Ama helyet, hova a fiatal emberek járnak, első földszintnek hívják; de itt alig van 50 szabad hely, a többi zárt, részben bérelt, részben előre megrendelt hely; különben pedig szokás, hogy csak nők használják.” Más visszaemlékezés szerint a színház egyetlen érdeme abban állt, hogy jó volt az akusztikája. Színpadát kicsinek mondják, fennmaradt méretek hiányában mélységére csak következtetni tudunk abból, hogy maximálisan öt kulisszapatárral dolgoztak. A színpadnyílás szélessége ismeretlen. A számunkra ma már hihetetlenül gyenge világítást mécsesek szolgáltatták, melyek a legerősebb fényt a rivalda sorában adták, s szükség szerint alkalmazták a kulisszaszárnyakra erősített több-kevesebb ellenzős bádorgémcsest.

A város fejlődésével párhuzamosan a színházlátogatók száma egyre nőtt, s a nagy apparátust igénylő darabok divatja idején a közönség kezdte kinőni a nézőteret, s a produkciók az amúgy is szűk színpadot. Nem egészen húsz év múlva már felmerült egy újabb, korszerű színház építésének a gondolata. De amíg a tervek új színházzá értek, a Rondella jelentette továbbra is a szolid, de állandó otthon biztonságát a várost felkereső társulatoknak.

A színházat bérlő vállalkozók által a városba hozott német társaságok egészéről elmondhatjuk, hogy műsor tekintetében álltak a versenyt a neves német színházakkal. Minden évre jutott egy-egy Shakespeare-, Lessing- és Schiller-bemutató, de a műsor java részét a kor divatját követve, a lovag- és katonai drámák s polgári szomorújátékok adták. Iffland és Kotzebue voltak a leggyakrabban játszott szerzők, de ott volt mellettük Goldoni, Hensler és Schikaneder, a két utóbbi mint a bécsi bohózat akkor legkedveltebb képviselői. Az

P E S T E N.
 Az Ó Theátromban.
 Ma Pénteken Novemberek 3-dik Napiján 1814.
EGY ÚJ NEMZETI JÁTSZÓ TÁRSASÁG
Ujfalusi Sándor, és Kilényi Dávid
 Színjártzok Különös Javára
 elad
 Egy Új Nagy Városi Néző Járékot s Felvendésben,
 ezon nevezet alatt:

A' HUSZSZITAK NAUMBURGNAL.
 Szerzette Kotzebue Úr.

S z e m é l y e k:

Hildbründ, Polgár-Mester Naumburg városában	Láng Úr.	Polgár Úr.	Polgár Úr.
Wolf, Festály-Mester	Uvárbelyi Úr.	Polgár Asszonyok	Polgár Asszonyok
Bertha, a Felcséga	Uvárbelyi II. Ass.	Polgár Asszonyok	Polgár Asszonyok
Procopius, Czéh Hercege, a Huszsziták Vőre	KILÉNYI	Polgár Asszonyok	Polgár Asszonyok
3-dik Huszszita Kapitány	UJFALUSI	Polgár Asszonyok	Polgár Asszonyok
3-dik Herold	Csillvai Úr.	Polgár Asszonyok	Polgár Asszonyok
3-dik Tamásos Naumburg városában	N. * Úr.	Polgár Asszonyok	Polgár Asszonyok
	Bodó Úr.	Polgár Asszonyok	Polgár Asszonyok
	Szeppietéri Úr.	Polgár Asszonyok	Polgár Asszonyok
	Mihályi Úr.	Polgár Asszonyok	Polgár Asszonyok
	Simonai Úr.	Polgár Asszonyok	Polgár Asszonyok

A' délután 12-3-dik óráig tart.

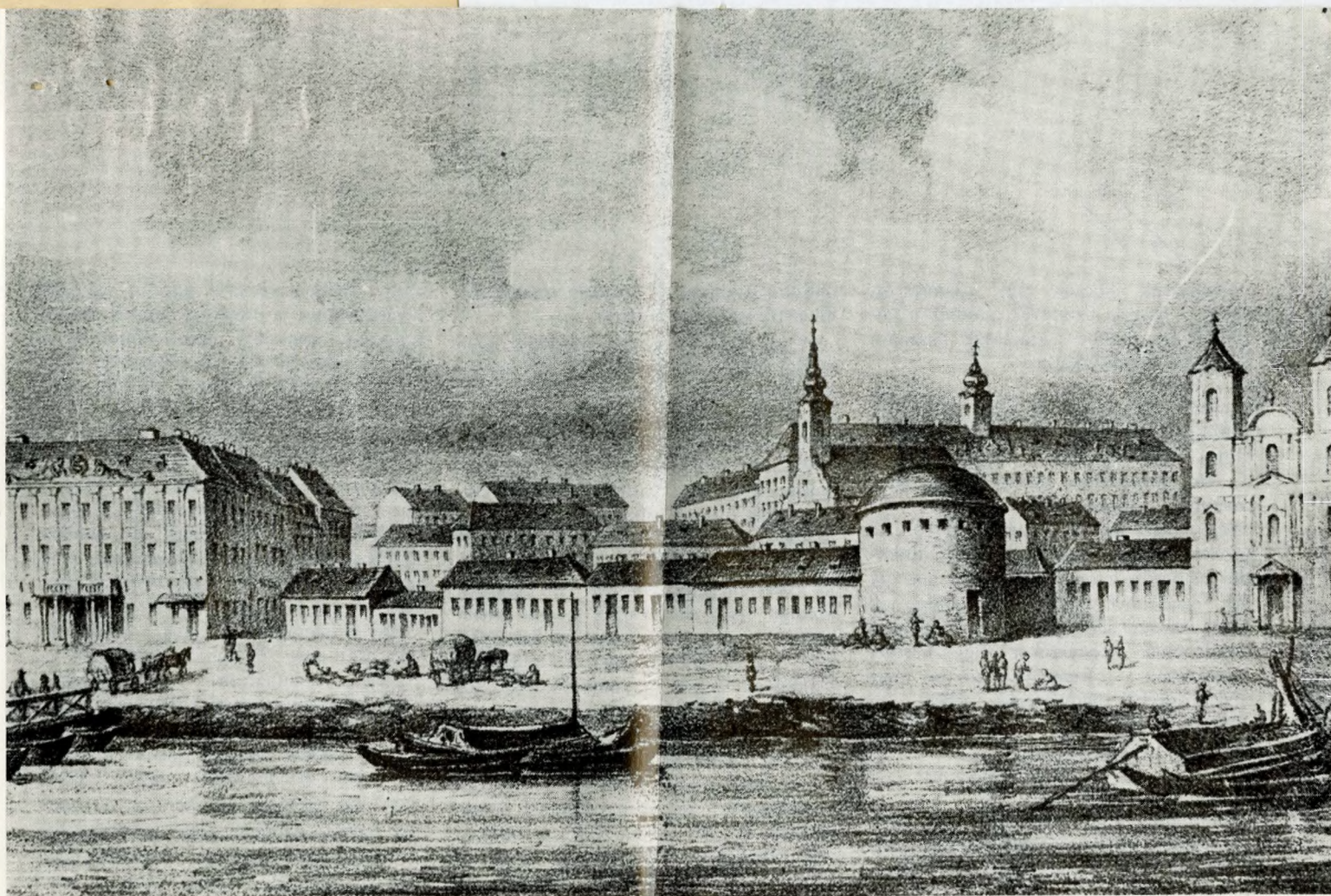
NB. Takács L. Ass. aki járt Hollában – Farhas Úr, mint a Társaságok szomszédos, Engli. Tánztársulatok a Nagy Erdem Pablika kedvét meg nyerni, Először is Farhas Úr, Városi egy Sobot, második hozománygyűjt egy melles Pá de d'ass.

NB. A' Színház alatt a M. Hertzog Esterházi Verburg Handjára fogja a N. Erdem Közönséget válogatott Műtárral mutatni.

A' bemenetel ára
 Felső Loge 5 fl. Aló Loge 3 fl. Zárt Szék 1 fl. Elő hely 10 fl. 2-dik hely 5 fl. 3-dik hely 3 fl.

A' Billetek találhatók a Cassánál, reggeli 9 óráig, este 6 óráig s 3 óráig.

Kezdődik 7 fél óráig, Vége 9 óráig.

792
2

A pesti Duna-part a Rondellával (Egykorú könyomtat)

opera válfajában Dittersdorf és Haydn, Mozart, Méhul és Cherubini a legtöbbet játszottak.

Magyar színészek először 1790-ben léptek fel a Rondellában. A Kelemen László vezette első hivatásos magyar színtársulat október 27-én itt ismételte meg két nappal előbbi várszínházbéli bemutatkozását, a Simai Kristóf által Brüll után magyarított *Igazbázi, a kegyes jó atya* című darabot vitték színre. Ezt a szereplést azonban még nem követte folyamatos játék, részben mert nem tudtak megegyezni a német bérlővel, s mert valójában nem is volt még állandó e magyar társulat. 1792-től az 1796-ban bekövetkezett felbomlásig játszottak, majd magyar színészek is rendszeresen a Duna bal partján. Később 1807-ben, az országgyűlés összehívása alkalmából Wesselényi Miklós báró kolozsvári társulatának egy részét küldte Pestre Ernyi Mihály színész vezetésével, hogy a diétára összesereglett közönség anyagi és erkölcsi támogatását a magyar színügy kérdésében megnyerje. Ők aztán már az országgyűlés végeztével sem hagyják el a várost, hanem továbbra is rendszeresen játszanak, hogy mint a második pesti magyar színtársulat vonuljanak be a színháztörténetbe. 1809. február végéig felváltva használták a né-

metekkel a Rondellát. Márciusban, megszabadulva az alárendelt közösködés s a nem mindenkor jogos kényszerű alkalmazkodás terhétől, színészeink átköltöztek a Hacker-szállába. Nemcsak a színészeknek s nem az áldozatkész Vida László igazgatónak anyagi nagylelkűségén mulott, hogy a társaság nehezen boldogult a Hacker-szállában. A napóleoni háborúk éveinek gondjai másfelé terelték a közönség érdeklődését, s főként másfelé vitték a pénzt. A magyarok egyre nehezebben állták a versenyt a Rondella német színészeivel. A Hacker-fogadóban saját költségén színháztermet alakítottatott Vida László lemondott a vezetéséről, s helyét Mérey Sándornak adta át, akinek neve szintén cezúra a Rondella-színház kevés emléket hátrahagyott történetében.

Méreynek támadt az a mentőötlete, hogy társulata számára – akiknek jövedelméből már nem futotta a Hacker-szála bérére – megszerezze a megüresedett Rondellát. A német színészeknek ugyanis fényes, a Dunára tekintő új színház épült a mai Vörösmarty téren, s 1821. február 8-án *Die Rondelle an der Donau* című alkalmi darabban búcsút is vettek a régi színháztól. A Rondella már majd két hete üresen állt, amikor a városi tanács ingyen átadta a

magyar színészeknek az épületet. Így azután nem egészen két hét múlva a német színház ünnepélyes megnyitása után, február 21-én Weissenthurn: *A szebeni erdő* című darabjának bemutatásával a magyar társulat is megkezdte előadásait a Rondellában. Úgy tetszett, hogy a második pesti magyar színtársulat végre otthonra lelt. A központi fekvésű színháztól, amelyet most már városi ó-teátrum vagy városi kis-játékszín néven emlegettek, a látogatottság emelkedését, sorsuk jobbra fordulását várták a színészek. Hiába azonban a társaság fáradozása, Mérey jó szándéka, hogy minél több operával, énekes és táncos – tehát idegen ajkúak számára is érthető – darabbal vonják magukra a figyelmet. Az új német színházzal nehezen állják a versenyt, s ez nemcsak művészi igény kérdése. A színházba járás ekkor kezd társadalmi szokás lenni, egy-egy színházi este a közönség számára is szereplési alkalmat nyújt. Az effajta igény kielégítésére pedig a német színház sokkalta alkalmasabb, mint a bagolyodúnak csúfolt Rondella. Sőt, az 1813. szept. 19-re kiadott színlap jelentése más bajokat is sejtet, amikor annak közzétételére kényszerül, hogy a kirendelt comissarius „a jó rendre, tsendességre, bátorságra, s il lendőségre ügyelni fog...”